Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2013_2_07.pdf | DOST. 29/01/26 8.32

pitanje ravnoteže između ta dva pola slavističke znanosti, dakle, one nacionalne i one općeslavističke. Istovremeno, u Jagićevu radu pronaći će se anticipacija metodologije komparativnog proučavanja književnosti koja će nadalje biti poticajem za preispitivanjem mogućnosti interslavenske književne komparatistike. U ovome poglavlju autor će u pitanje dovesti neke vremenom nastanka uzrokovane, pa potom i ustaljene nerijetko ideološke etikete kao što je to slučaj Strossmayerova „jugoslavenstva" koje će autor nastojati, kako sam kaže, prevesti u novu terminološku matricu interkulturalnosti i time oživjeti diskusiju o potrebi međukulturnog dijaloga. Prikazat će se ovdje i teorijske postavke Pogačnikove regionalne književne komparatistike, njezin mogući raspon od književnog regionalizma do supraregionalne komparativne književnosti multikulturnog konteksta, kao i neprocjenjiv doprinos Reinharda Lauera, dugogodišnjeg voditelja slavistike u Göttingenu, slavističkoj znanosti o književnosti, s posebnim naglaskom na primjereno (južno)slavističko kontekstualiziranje kroatističkih tema.

Uvodno bi se poglavlje moglo vidjeti i kao neka vrst pobrojavanja ključnih mjesta ili problema izučavanja južnoslavenskih jezika i književnosti čije će rezimiranje kroz radove uglednih prethodnika dovesti do uobličavanja vlastitih teorijskih i metodoloških pretpostavki poredbenog i/ili interkulturnog pristupa u drugom poglavlju knjige naslovljenom *Od komparatistike tekstova do interkulturne povijesti književnosti*. Početna studija ovoga poglavlja posvećena je ideji regionalne književne komparatistike, čijem su razvoju u domaćoj sredini uvelike doprinijeli prije svega rezultati dosadašnjih istraživanja projekta *Komparativno proučavanje jugoslavenskih književnosti* voditelja Franje Grčevića. Oni se rezimiraju na dvije razine, onoj metodološkoj u teoretskim radovima o proučavanju južnoslavenskih književnosti Zorana Konstantinovića, Predraga Palavestre, Gaje Peleša, Franje Grčevića, Jože Pogačnika, Marije Dobrowske-Partyke, Pera Jacobsena, Janeza Rotara, Janka Kosa, Milana Đurčinova, Zorana Kravara i samog autora knjige, te na razini analitičkih doprinosa istraživanju ove problematike koji su, oslanjajući se uglavnom na tradicionalnu komparatističku metodologiju (na njezine kategorije analogija, utjecaja, paralelizama, tipologija, recepcije i sl.) bili ponešto manje uspjeli. Sažimajući prethodna istraživanja i nadograđujući ih suvremenim promišljanjima, autor će prikazati kako mogućnosti poredbene povijesti književnosti ovih prostora, ali i ne samo njih, mogu biti višestruko produktivne, jer se zbog specifičnosti prostora na kojem nastaju (jezična srodnost, prostorna povezanost, interferencije, zajednički društveno-politički okviri itd.) povjesničari književnosti legitimno mogu služiti tradicionalnim komparatističkim metodama, ali i proširivati ih suvremenim književnoznanstvenim spoznajama. Nadalje, poredbeno proučavanje južnoslavenskih književnosti može u određenoj mjeri detabuirati i demistificirati povijesti nacionalnih književnosti i na taj način, među ostalim, otvoriti još uvijek nedostignuti pluralizam perspektiva, nužan za razumijevanje različitosti susjednih kultura. Takva poredbena povijest južnoslavenskih književnosti podrazumijeva povijest reprezentativnih tekstova u njihovu komparativnu suodnosu, pa je u tom smislu politekstualna, ali i polidisciplinarna jer se istovremeno otvara i područjima likovnih, glazbenih, filmskih te drugih srodnih ostvarenja. Njezin nužan preduvjet predstavlja stanovita *komparatistika tradicija i opusa* koja polazi od pretpostavke o korespondentnom karakteru tradicija i koherentnom sustavu opusa,

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2013_2_07.pdf | DOST. 29/01/26 8.32

njihovih nebrojenih suodnosa i dodira. U skladu s time, kategorija opusa shvaćena je kao svojevrsna „frekvencija“ jedne, ali i više kulturnih i književnih tradicija, pa shodno tome kriterij moguće dvojne, pa čak i trojne pripadnosti postaje relevantan parametar promišljanja interkulturnog procesa. Uz kategorije tradicije i opusa, važan je ovdje i pojam takozvanoga *interpretacijskog konteksta*, pojam kojeg je autor razradio još u svojoj istoimenoj knjizi (*Interpretacijski kontekst*, 1987), tumačeći ga »u sklopu nastojanja da se osigura adekvatan književnopovijesni i kulturološki kontekst pojedinoga književnoga djela, odnosno pojedinoga opusa, prvenstveno preko deskripcije književne tradicije kao zbroja raznovrsnih konvencija«, pri čemu potonje nisu razumljene samo kao »„stvar“ jedne tradicije, nego se one formiraju i održavaju i u ambijentu određenoga vremena i prostora širega od obitavališta jedne nacije, a mijenjaju se u međusobnim suodnosima tradicije«. (Kovač 2011: 119)

Uz tako razumljene njezine temeljne kategorije, suvremena komparatistika kao komparatistika tekstova (srodnih jezika i idioma) u ovdje predloženom pristupu zaobilazi nebrojene „klopke“ ne samo mononacionalne književnopovijesne optike, već i tradicionalne komparatistike, pa se nadaje kao plodotvorna perspektiva, nudeći nove mogućnosti kako u književnopovijesnoj tako i u književnoteoretskoj sistematizaciji, i to u vidu umnažanja analiziranih podataka u sinkronijskim presjecima iz tekstova više književnosti, što će, kako navodi sam autor, stručnjaku omogućiti sigurnije sinteze i jasnije sudove općenitije vrijednosti. Budući da kriteriji komparatistike tekstova srodnih jezika i idioma nisu sputani regionalnim, nacionalnim, konfesionalnim ili ideološkim ograničenjima, ona bi, među ostalim, omogućila i sagledavanje takozvanih perifernih književnosti u novom svjetlu, onom rasterećenom od raznih kulturnih supremacija te bi ujedno otvorila nove oblike komparatističke književne kritike koja premašuje često preuske okvire nacionalne tradicije i njezine nerijetko okoštale sociokulturne predodžbe. I kako ističe sam autor, tako razumljena komparatistika tekstova srodnih jezika i idioma mogla bi potaknuti domaće znanstvene snage na metodološku upitanost o problemima (ovdašnje) književne povijesti, što je, dodajmo, neophodna potreba južne slavistike kao cjeline, kao i njezinih pojedinih sastavnica.

Jasno je kako bi krajnji rezultat ovakvih nastojanja trebalo biti stvaranje poredbene povijesti (južno)slavenskih književnosti koju autor nadalje pomno razrađuje na metodološkom sjecištu već duže vremena u teoriji i praksi prisutne interkulturne germanistike i teorije *međuknjiževnih zajednica* slovačkog slaviste Dionyza Ďurišina. Objema je temeljni spoznajni interes smješten u fenomenu interkulturalnosti, pri čemu se tzv. *hermeneutika stranog* izdvaja kao središnja kategorija, pa će ukrštanje kultura i decentriranje subjekta postati važni preduvjeti takva razumijevanja književnosti. U svjetlu toga, autor će, uzimajući u obzir brojne kriterije, kao temeljnu operativnu kategoriju i meritum zamišljene poredbene povijesti književnosti ovih prostora postaviti „južnoslavensku međuknjiževnu zajednicu“, specifičnu prije svega po koegzistenciji katoličke i pravoslavne, zapadnoslavenske i istočnoslavenske kulture, pa se u skladu s time i razlikuju dvije standardne „međuknjiževne zajednice“ konfesionalnog tipa, prva jugozapadnih slavenskih jezika i književnosti i druga, jugoistočnih slavenskih jezika i književnosti, ili, u dosadašnjim razdiobama južnoslavenskog prostora poznatijih naziva *Slavia orthodoxa* i *Slavia latina*. Dakako, uzimaju se ovdje u obzir i islamska (*Slavia islamica*) i židovska (*Slavia iudaica*),

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2013_2_07.pdf | DOST. 29/01/26 8.32

kao i protestantska i grkokatolička komponenta koje uz kulture brojnih nacionalnih manjina ovom prostoru daju potenciranu dimenziju interkulturalnosti, ali je bitno ne mijenjaju. Uz to, posebice nakon razdoblja narodnog preporoda (romantizma) može se govoriti o *specifičnoj međuknjiževnoj zajednici južnoslavenskih naroda* ili pak, posebno u kontekstu inozemnog studija južne slavistike, po kriteriju najuže jezične srodnosti, mogli bismo govoriti o *standardnom interkulturnom kontekstu središnje međuknjiževne zajednice*. Dakle, zaključuje autor, neovisno o tome je li riječ o regionalno-nacionalnom, konfesionalnom ili jezično-etičkom određenju, južnoslavenske međuknjiževne zajednice ogledni u primjer ograničenja i prekoračenja pojedinih inicijativa s obzirom na kulturne i društvene okolnosti, pa kao takve mogu biti putokazom u razumijevanju slavistike kao cjeline i, još dalje, mogu pripomoći razumijevanju suvremenih integracijskih procesa u Europi. Unutar slovenske akademske zajednice slična teorijska ishodišta afirmirali su Neva Šlibar i Andrea Leskovec te Meta Grosman, Tomo Virk i drugi.

Afirmacija *međukulturne književnosti*, odnosno *interkulturne povijesti književnosti* kao povijesti standardnih i specifičnih međuknjiževnih zajednica izazvat će ne samo „intencionalni susret kultura“, koji se primjerice u kontekstu interkulturne interpretacije književnosti očituje u interpretatorovu pridruživanju tekstu spoznaja iz druge kulture, već i razotkriti brojne dinamične entitete rubnih područja, graničnih situacija i prijelaznih pojava, te ujedno omogućiti i metodološki instrumentarij u pristupu tekstovima autora dvojne pripadnosti ili višepripadnih autora.

Upravo potonjima posvećen je i većinski dio trećeg poglavlja u kojemu se analizom književnih tekstova oprimjeruju izneseni teoretski i metodološki stavovi. Tako u dvjema studijama o Ivi Andriću autor uspješno po-/do-kazuje Andrića kao paradigmatskoga interkulturnog pisca južnoslavenskog prostora, čineći to negdje kroz tumačenje njegove autopoetike, ponegdje u analizi pojmova kao što su granica, ja/drugi, svoje/tuđe, identitet/razlika, a sve s ciljem da se iznađe model ophođenja s interkulturnom konstelacijom, kako se navodi, s onu stranu vlasti i institucija, diktata nacije i metodologije. Slično autor postupa i u slučaju Meše Selimovića, tumačeći ovom prilikom prije svega odnos prema međukulturnim prostorima (Hasanovih putovanja i lutanja) i tražeći pri tome odgovor na jedno od važnijih pitanja interkulturne interpretacije, kako se „tehnički“ uključiti u intersubjektivnu situaciju zadobivanja makar prividne znanstvene objektivnosti. Uz studije o Andriću i Selimoviću, u ovome se poglavlju nalazi i intertekstualna analiza poezije uvrštene u Desničin roman „Proljeće Ivana Galeba“, kao i dvije studije o novom povijesnom romanu u južnoslavenskim književnostima. Prva od njih problematizira odnos svoje/strano, a druga prikazivanje rata u hrvatskom i srpskom novom povijesnom romanu, u obje je pak, kroz tekstove velikih južnoslavenskih romanopisaca (Pekić, Andrić, Krleža, Bartol, Selenić, Nehajev, Aralica, Fabrio itd.), autor ukazao na neupitno velik interkulturni potencijal ovoga, na ovim prostorima omiljenog žanra, koji unatoč velikom stručnom interesu za tu temu, za sada, nažalost, nije znanstveno artikuliran.

U pretposljednjem poglavlju, *Epistolarna historiografija, kritička recepcija* autor će vlastitu teoretsko-metodološku poziciju omjeravati o problematike šire od konteksta „samo“ književnog teksta, pa će se, potaknut jednim napisom Stanka Lasića iz 1997. godine u kojemu stoji kako je sada srpska književnost u hrvatskoj perspektivi

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2013_2_07.pdf | DOST. 29/01/26 8.32

dobila status bugarske, uhvatiti u koštac s pitanjem imaju li nakon nemilih devedesetih bugarska, a posebice srpska književnost drugačiji status u hrvatskoj književnosti nego prije, odnosno je li srpska književnost privilegirana prema hrvatskoj, te kako uopće danas promatrati odnose i korelacije hrvatske književnosti prema južnoslavenskim književnostima. Blisko tomu, autor će u ovome poglavlju propitati i praktične i teorijske pretpostavke kritičke recepcije hrvatske književnosti u južnoslavenskim kulturama za čije će se metodološke uvjete, smatra autor, morati redefinirati odnos kroatističke i (južno)slavističke književne historiografije, i to pomoću sljedećih smjernica i teza: obrazovanjem stručnjaka (za više nacionalnih književnosti), redefinicijom južnoslavenskoga kulturnog prostora po principu 'međuknjiževne zajednice', periodizacijskim raščlanjivanjem na dva razdoblja do romantizma (od početka pismenosti do kasnoga srednjeg vijeka i od renesanse do romantizma), uvažavanjem kritičke recepcije od romantizma do postmoderne, te ispitivanjem sociokulturnog konteksta višenacionalnih zajednica u kojima je hrvatska književnost bila usvajana. Nadovezujući se na iznesene pretpostavke, autor će se u zasebnoj studiji posvetiti kritičkoj recepciji Milana Begovića u susjednim slavenskim kulturama povodom čega će oštro kritizirati odbacivanja tradicionalne ulančanosti kroatistike u uže i šire slavističke studije. Razloga zašto tomu ne bi smjelo biti tako je više, od interdijalektalne položenosti hrvatskog jezika i književnosti, kulturne vezanosti Hrvata uvjetovane povijesnim okolnostima, preko konfesionalne istovjetnosti sa Slovencima i vjerske te civilizacijske razlike sa Srbima i Bugarima do veza s Bosnom i Hercegovinom, Vojvodinom, Bokom. Zbog svega navedenog, i u vrijeme novije hrvatske književnosti književna se komunikacija odvijala unutar najšire shvaćenoga hrvatskog kulturnog prostora, jer je okupljala autore, časopise, programe i inicijative koji nisu bili u užem smislu (samo) hrvatski; dovoljan je to primjer da prihvatimo autorovo upozorenje kako književna recepcija među susjedima koji su živjeli u različitim višenacionalnim državama mora uvažiti činjenicu o vlastitoj uvjetovanosti različitim sociološko-povijesnim okolnostima. U posljednjoj studiji ovoga poglavlja autor će prikazati interkulturne aspekte časopisa Nova Evropa, i to prije svega kroz prizmu složene dinamike tadašnjeg razumijevanja odnosa između političkog jedinstva i kulturne raznolikosti, te će zaključiti kako je časopis znao pokazati otvorenost prema kulturnom spektru koji mu je gravitirao, bez obzira što se programatski, odnosno politički izjašnjavao za kulturno jedinstvo.

Posljednje poglavlje knjige *Interkulturalni studiji* posvećeno je detektiranju današnjeg stanja u slavistici i potom mogućim njegovim rješenjima, prije svega u modelima studija južne slavistike. Potaknut višegodišnjim boravkom u Njemačkoj, kao i hrvatskim iskustvom u koncipiranju slavističkih studija, autor će upozoriti na danas teško stanje u slavističkoj struci i činjenicu da se zbog sveopćeg diktata isplativosti, kao i zbog ponegdje pogrešnih motiva uspostave studija (onih nacionalnih), slavistike na brojnim sveučilištima gase, pa će u jazu između intenzivne (integralnoslavističke, uglavnom prisutne za zapadnim sveučilištima) i ekstenzivne (s naglaskom na pojedine nacionalne filologije) znanstveno-nastavne prakse, ponuditi dva moguća kompromisna rješenja: interkulturne studije slavenskih jezika i književnosti ili slavenske poredbenoslavističke studije. U tim bi se konceptima današnja slavistika osuvremenila i približila potrebama vremena koje živimo, čime bi, barem djelomično,

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2013_2_07.pdf | DOST. 29/01/26 8.32

pokušala izbjeći postupni rasap struke. Ovim promišljanjima nadodan je i razrađeni nacrt modela dvopredmetnog studija interkulturne južne slavistike, po uzoru na studijske programe u Göttingenu, Beču, Hamburgu i uz iskustvo na zagrebačkoj južnoj slavistici koji kao studij dva, tri južnoslavenska jezika i književnosti pokazuje kako studij u praksi može uspješno funkcionirati, slično kao i južnoslavenski studiji u Ljubljani.

Već iz ovoga kraćeg prikaza zastupljenih tema u knjizi *Međuknjiževne rasprave: poredbena i/ili interkulturna povijest književnosti*, kao i iz autorova širokog, a istovremeno koncentriranog interesa djelovanja i osmišljavanja primarno područja književnosti, a potom i kulture, jasno je kako pred sobom imamo rijedak i, ne samo zato, vrijedan pokušaj rekonceptualizacije književnopovijesne i književnoteoretske misli na ovim prostorima. Koliko je ona nužna govori činjenica da smo unazad dvadesetak godina ostali, u najpovoljnijem slučaju, nijemi u pitanjima suodnošenja prema susjednim, bliskim kulturama, prema onom, rekli bismo, najprirodnijem kontekstu kulture kojoj pripadamo. Prenaglašeno slavljenje institucije nacionalne filologije, „potkrijepljeno“ više ili manje razotkrivenom pretpostavkom o slavenskoj uzajamnosti tumačenoj u potpuno pogrešnom, prizemno političkom smislu, kao raskrinkanoj povijesnoj zabludi, ubrzo je dovelo do njezine vakuum-pozicije i svojevrsnog autizma struke. Upravo zbog toga, aktualiziranje (regionalne) književne komparatistike u suvremenom ruhu interkulturne hermeneutike, razumijevanja i dijaloga, čija je primjena puno šira od one na južnoslavenskom prostoru, čini se više nego uspjeli pokušaj premošćivanja jaza između nacionalne i internacionalne perspektive proučavanja književnosti. Iz tih razloga, takav će se pristup književno-kulturnim fenomenima otvoriti kao višestruko plodotvoran, bilo da je riječ o spomenutoj metodološkoj obnovi struke u vidu preosmišljavanja pozicije nacionalne književnosti ili pak tradicionalne komparatistike, bilo u kontekstu osmišljavanja modernog koncepta studija slavistike koji, kao primjer u malom, može pripomoći i razumijevanju integracijskih težnji suvremene Europe. Zbog svega toga, kao i zbog različitih pozitivnih nuspojava sažetih u riječima dijaloga i tolerancije koje takav pristup izaziva i priziva, knjiga Zvonka Kovača *Međuknjiževne rasprave: poredbena i/ili interkulturna povijest književnosti* nadaje se kao neizbježna literatura u promišljanju međuknjiževnih procesa i interkulturnih konstelacija južnoslavenskog prostora, ali i ne samo njega, kao nužno štivo za sve one kojima je mononacionalna optika isuviše uska i isključiva, odnosno za sve nas koji se usuđujemo upoznati i razumjeti sebe preko drugih.

Ivana Latković
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu